

ПЕДАГОГІКА ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

УДК 371.3.671

**ІНКЛЮЗИВНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ
ЗАСАДИ****О. О. Зай**

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
спеціальність « Середня освіта (Історія та громадянська освіта)»,
навчально-науковий інститут права та гуманітарних наук

Науковий керівник – к.пед.н., доцент В. І. Гришко

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У статті розкрито теоретико-методичні засади інклюзивного підходу у викладанні історії в умовах модернізації української освіти та суспільних викликів, спричинених війною. Проаналізовано нормативно-правові документи, що регулюють створення безбар'єрного освітнього середовища та забезпечують рівний доступ до навчання для всіх здобувачів освіти. Окреслено сутність інклюзії та можливості її поєднання із завданнями історичної освіти, яка формує громадянські компетентності та критичне мислення. Запропоновано методичні підходи до адаптації історичного матеріалу та організації інклюзивних освітніх практик у шкільному середовищі. Визначено ключові проблеми та перспективи розвитку інклюзивного навчання під час викладання історії в сучасній українській школі.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивне навчання, викладання історії, безбар'єрне освітнє середовище, адаптація навчального матеріалу, методичні підходи.

The article reveals the theoretical and methodological principles of an inclusive approach to teaching history in the context of the modernization of Ukrainian education and social challenges caused by the war. The normative and legal documents that regulate the creation of a barrier-free educational environment and ensure equal access to education for all students are analyzed. The essence of inclusion and the possibilities of combining it with the tasks of historical education, which forms civic competences and critical thinking, are outlined. Methodological approaches to the adaptation of historical material and the organization of inclusive educational practices in the school environment are proposed. Key problems and prospects for the development of inclusive teaching during teaching history in a modern Ukrainian school are identified.

Keywords: inclusion, inclusive teaching, teaching history, barrier-free educational environment, adaptation of educational material, methodological approaches.

У сучасній Україні, зокрема в умовах військового конфлікту, соціальних потрясінь та значних внутрішніх переміщень, питання доступності і рівності освіти стають надзвичайно актуальними. Освітня політика має враховувати, що серед здобувачів освіти є діти з особливими освітніми потребами (ООП), внутрішньо переміщені особи, діти з різним соціальним і культурним досвідом – і забезпечити їм рівні можливості для засвоєння історичного знання, формування громадянської ідентичності та критичного мислення. Саме тому впровадження інклюзивного підходу в усі шкільні дисципліни, включно з

гуманітарними, зокрема з історією, є не просто соціальним запитом, а питанням справедливості, прав людини й національного відновлення.

Інклюзивна освіта в Україні закріплена нормативно. Стартом стало затвердження Концепція розвитку інклюзивного навчання (Наказ МОН України від 01.10.2010 р. № 912), яка проголошує право кожної дитини на здобуття якісної освіти, незалежно від її психофізичних можливостей, та передбачає створення освітнього середовища, дружнього до дітей з ООП [1]. Додатково, функціонування системи інклюзивної освіти регламентовано через створення ресурсних центрів згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 545 «Про інклюзивно-ресурсні центри» як структур, що надають психолого-педагогічну та корекційно-розвиткову підтримку [2]. Таким чином, держава встановила правову базу для організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх закладах.

Сьогодні інклюзивний підхід набуває особливої ваги, оскільки українська освітня система функціонує в умовах повномасштабної війни, що суттєво впливає на психоемоційний стан дітей, доступність ресурсів та стабільність навчального процесу. Зростає кількість здобувачів освіти, які потребують психологічної та педагогічної підтримки: це діти, що пережили травматичний досвід, внутрішньо переміщені особи, учні з порушеннями здоров'я, які загострилися через стрес чи обмежений доступ до медичної допомоги. У таких умовах інклюзія виходить за межі класичного розуміння роботи з дітьми з особливими освітніми потребами й охоплює ширші групи дітей, чутливих до стресових факторів. Тому забезпечення безбар'єрності освітнього середовища, психологічної безпеки, адаптивних форм навчання та підтримувальних педагогічних практик стає не лише педагогічною, а й соціальною необхідністю.

Крім того, інклюзивний підхід відповідає сучасним європейським стандартам і зобов'язанням України у сфері прав людини, спрямованим на створення рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу. Це важливо і в контексті подальшої інтеграції України до європейського освітнього простору, де інклюзія розглядається як ключовий критерій якості освіти. Упровадження інклюзивних практик у викладанні історії має додаткове значення, адже саме історична освіта формує громадянські компетентності, критичне мислення та усвідомлення цінностей демократичного суспільства. Забезпечення доступності такого змісту для всіх учнів є стратегічним чинником національної стійкості та подальшого розвитку країни.

Мета статті – здійснити теоретико-методичний аналіз особливостей впровадження інклюзивного підходу у викладання історії.

Поняттєво, інклюзія – це не просто фізична присутність дитини з ООП у класі, а комплексний підхід, який враховує індивідуальні особливості, потреби, потенціал кожного учня, і передбачає диференційовану організацію навчального процесу, застосування адаптованих методів, матеріалів, форм взаємодії. У гуманітарних дисциплінах, зокрема в історії, інклюзія має додаткові виклики й потенціал: історична освіта формує не лише знання про минуле, але й історичну свідомість, цінності, ідентичність, критичне ставлення до джерел та наративів, толерантність до розмаїття історичних досвідів. Як показують дослідження, саме принципи гуманності, соціальної адаптації, індивідуалізації та підтримки самостійної активності дитини є базовими для поєднання інклюзії та викладання історії [3, С. 90].

У контексті історичної освіти інклюзивний підхід означає, що вчитель має забезпечити такі форми і методи викладання, які дають змогу кожному – незалежно від фізичних, сенсорних, когнітивних чи соціальних особливостей – брати участь у навчальному процесі, розвивати історичну компетентність і громадянську позицію. Це передбачає: використання адаптивних освітніх матеріалів (тексти з різним рівнем складності, візуалізації, інфографіки), мультимедійних засобів, інтерактивних завдань, групових, парних і проектних форм роботи,

застосування принципів універсального дизайну навчання (UDL), диференціацію рівнів і форм завдань, а також корекційну, супровідну та підтримуючу роботу з дітьми, які потребують особливих умов. Такі підходи описані, зокрема, у методичних рекомендаціях з інклюзивної освіти, розміщених на порталі МОН.

Особливо важливо, щоб курс історії як частина загальної шкільної програми був чутливим до інклюзивних потреб, оскільки історія часто виступає базою формування національної самосвідомості, громадянської ідентичності, розуміння прав і відповідальностей, цінностей толерантності. Для учнів з інтелектуальними порушеннями важливо адаптувати зміст і методику викладання історії, зосередитися на елементарних теоретичних знаннях про минуле, на формуванні предметних умінь та навичок, що відповідають їхнім можливостям [4, С. 23].

Методичні рекомендації для викладачів історії в умовах інклюзії можуть включати такі напрями. По-перше, створення і використання диференційованих, мультимодальних навчальних матеріалів: поділ тем на прості й складні, надання альтернатив (текст, відео, аудіо, інфографіка), залучення карт, схематичних схем, хронологічних ліній, візуальних таймлайнів. Це робить матеріал доступнішим для учнів з різними сенсорними чи пізнавальними особливостями. По-друге, групова або парна робота з чітким розподілом ролей – дослідник, джерелознавець, доповідач, візуалізатор – дає можливість кожному учню проявити свої сильні сторони і долучитися до спільної діяльності. По-третє, проектно-орієнтоване навчання: робота над локальними історичними проектами, збирання усних історій, створення класних «музеїв», тематичних виставок чи презентацій, участь у житті громади – це стимулює соціальну активність, громадянське мислення, дає змогу зрозуміти цінність історії для сьогодення. По-четверте, адаптація оцінювання: замість традиційних письмових контрольних – портфоліо, мультимедійні презентації, усні повідомлення, проектні роботи, співпраця з асистентами чи ресурсними центрами. Це забезпечує справедливу оцінку результатів для учнів з різними потребами можливостям [5].

Проте є чимало проблем, що стримують повноцінну реалізацію інклюзивного підходу в історичній освіті. Найперше, недостатність методичних матеріалів і адаптованого контенту спеціально для історії; багато підручників і посібників не враховують потреб дітей з ООП. По-друге, нестача фахівців: не всі історики-вчителі мають підготовку до інклюзивної педагогіки, володіють технологіями адаптації і диференціації. По-третє, інфраструктурні й ресурсні обмеження (відсутність безбар'єрних просторів, адаптованих аудиторій, допоміжних засобів, недостатня кількість інклюзивно-ресурсних центрів). Крім того, в умовах війни та постійних переміщень дітей підлітки можуть втрачати стабільність, перебувати в стресі, що ускладнює освітній процес; при цьому навчальні заклади не завжди мають ресурси для психологічної підтримки, супроводу дітей. Вчителі змушені адаптуватися до нових викликів, зокрема організовувати підтримку, асистентів, ресурси для дітей з ООП, але це потребує часу, ресурсів і фахової підготовки [6].

Враховуючи це, перспективи та шляхи розвитку інклюзивної історичної освіти в Україні є такими. Потрібно державне та регіональне інвестування в інфраструктуру: обладнання шкіл, ресурсних центрів, створення безбар'єрних просторів. Необхідно розробити галузеві методичні рекомендації саме для історії – адаптовані програми, мультимедійні, мультимодальні матеріали, адаптації під різні потреби. Важливо впровадити системні програми підвищення кваліфікації вчителів-істориків: навчальні курси з інклюзивної педагогіки, методики адаптації, роботи з ООП, психологічної підтримки, фасилітації групової роботи. Слід стимулювати проектну та практичну діяльність: шкільні історичні клуби, місцеві історичні проекти, співпрацю з громадами, волонтерськими та правозахисними організаціями, що сприятиме не лише засвоєнню історичного матеріалу, а й формуванню громадянської компетентності, емпатії, соціальної солідарності. Нарешті,

важливо забезпечити супровід учнів асистентами, психологами, фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів, а також створити систему оцінювання, яка визнає різні форми прояву знань і компетентностей.

Отже, інклюзивний підхід у викладанні історії – це не просто додаткове «розширення» освітньої практики, а фундаментальна трансформація методології, яка відповідає сучасним викликам та потребам. У воєнний та поствоєнний час, коли суспільство переживає демографічні, соціальні й психоемоційні зрушення, інклюзивна історична освіта має стати одним із ключових елементів відбудови, консолідації та формування нового покоління громадян, здатних до толерантності, критичного осмислення минулого та активної участі в побудові майбутнього.

1. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : наказ МОН України від 01.10.2010 р. № 912. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0912290-10> (дата звернення: 02.12.2025).
2. Про інклюзивно-ресурсні центри : Постанова КМУ від 12.07.2017 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/545-2017-%D0%BF> (дата звернення: 02.12.2025).
3. Шевченко В. Історичні передумови та розвиток інклюзивного навчання в умовах сучасних викликів. *Інклюзія і суспільство*. 2024. Вип. 3(8). С. 89–97. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/174> (дата звернення: 02.12.2025).
4. Косенко Ю. Завдання шкільного курсу історії для учнів з інтелектуальними порушеннями та шляхи їх розв'язання. *Inclusion and Diversity. Снецвинуск*. 2023. С. 23–29. URL: <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/inclusion/article/view/176> (дата звернення: 02.12.2025).
5. Інклюзивна освіта. Методичні рекомендації для педагогів загальноосвітніх навчальних закладів : посібник МОН. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/dlya-fakhivtsiv/posibniki> (дата звернення: 02.12.2025).
6. Марковська (Булейко) М. Що з інклюзивною освітою в Україні під час війни. *Нова українська школа*. 2023. URL: <https://nus.org.ua/2023/02/02/shho-z-inklyuzyvnoyu-osvitoyu-v-ukrayini-pid-chas-vijny> (дата звернення: 02.12.2025).